

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 22 december 2022

Mål nr

B 5232-22

PARTER

Klagande

TL

Ombud och offentlig försvarare: Advokat EAE

Motparter

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. CÅ

Företrädd av åklagaren

SAKEN

Falsk tillvitelse

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Nedre Norrlands dom 2022-07-07 i mål B 839-22

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom utom i fråga om ersättning till den offentliga försvararen och målsägandebiträdet och fastställer tingsrättens domslut.

EAE ska få ersättning för försvaret av TL i Högsta domstolen med, rätt räknat, 14 420 kr. Av beloppet avser 11 536 kr arbete och 2 884 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

TL har yrkat att Högsta domstolen frikänner henne och ogillar skadeståndsyrkandet.

Riksåklagaren och CÅ har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. TL och CÅ, som inte hade träffats tidigare, kom i kontakt med varandra på Snapchat. Hon var intresserad av att få åka med i hans bil vid något tillfälle och de försökte hitta en tid som passade. Bilturen blev av den 9 april 2021. TL, två väninnor till henne och CÅ åkte då runt i hans bil i Gävle under några timmar på kvällen. TL var vid tillfället 15 år och CÅ 19 år.
2. Efter att väninnorna hade skjutsats hem följde TL med CÅ hem till honom och sov över där. De hade samlag under natten. Enligt CÅ var det fråga om ett frivilligt samlag, enligt TL blev hon våldtagen av honom.
3. TL nämnde till att börja med inte händelsen för sina föräldrar men ett par dagar senare berättade hon om vad som hade hänt. Hon sa då att hela sällskapet hade åkt hem till en av väninnorna och att våldtäkten hade skett i

väninnans sovrum medan de båda väninnorna befann sig i en annan del av lägenheten. Polisen kontaktades och en polisanmälan gjordes.

4. I polisförhör lämnade TL samma uppgift om var våldtäkten hade ägt rum som hon hade gett sina föräldrar. Hon uppgav även att CÅ hade stannat över natten i lägenheten, att hon inte hade vågat berätta för väninnorna om vad som hade hänt så länge han var kvar, att hon efter att han hade gått gråtande hade berättat för väninnorna om vad som hade hänt och att de hade tröstat henne samt att hon frågat dem om de hade hört något, vilket de uppgav att de inte hade gjort. CÅ hämtades därefter av polis och anhölls. Han var frihetsberövad ett drygt dygn.

5. En tid senare kontaktade TL och hennes mamma polisen på nytt. TL bekräftade då de uppgifter CÅ hade lämnat till polisen om att de, efter att ha lämnat av väninnorna, hade sovit hemma hos honom och att det var där samlaget hade skett. Hon vidhöll att hon inte hade deltagit frivilligt utan hade blivit våldtagen. Förundersökningen om våldtäkt lades därefter ned.

6. TL åtalades för falsk tillvitelse för att hon hade påstått besvärande omständighet eller förnekat friande eller mildrande omständighet genom att lämna oriktiga uppgifter om platsen för våldtäkten, vilket hade bidragit till att CÅ frihetsberövades. Tingsrätten ansåg att de oriktiga uppgifter som TL hade lämnat inte var sådana besvärande omständigheter som avses i straffbestämmelsen om falsk tillvitelse och ogillade åtalet.

7. I hovrätten justerade åklagaren gärningsbeskrivningen så att den fick följande lydelse.

TL har hos Polismyndigheten påstått besvärande omständighet eller förnekat friande eller mildrande omständighet.

TL har i polisförhör felaktigt uppgett att CÅ våldtagit henne i en bostad i Andersberg mellan den 9–10 april 2021, att det skedde på kamratens säng medan kamraterna befann sig i ett annat rum, att kamraterna och CÅ efteråt sov över i bostaden, att hon inte vågade berätta för kamraterna vad som hade hänt när CÅ fortfarande var kvar i bostaden men att hon gråtande på morgonen efter när han åkt därifrån berättade för kamraterna och att kamraterna då tröstade henne samt att hon frågade kamraterna om de hade hört någonting vilket de besvarat nekande.

Detta har bidragit till att Å anhölls den 12 april 2021 kl. 02.24 och satt anhållen till den 13 april 2021 kl. 12.02.

Det hände mellan den 11 april och den 12 april i Skutskär och Gävle.

TL begick gärningen med uppsåt.

8. Hovrätten har ändrat tingsrättens dom och dömt TL för falsk tillvitelse till 35 timmars ungdomstjänst samt ålagt henne att betala skadestånd till CÅ.

Frågan i målet

9. Frågan i målet gäller främst innebörden av rekvisitetet ”påstår besvärande omständighet” i straffbestämmelsen om falsk tillvitelse i 15 kap. 7 § brottsbalken och huruvida det rekvisitetet träffar ett fall då vissa av de uppgifter som har lämnats visar sig vara felaktiga men det samtidigt har gjorts en direkt beskyllning om brott som inte påstås eller bevisas vara osann.

Straffbestämmelsen om falsk tillvitelse

10. Enligt 15 kap. 7 § brottsbalken i den lydelse som är aktuell i målet¹ ska den som inte ska dömas för falsk angivelse (se 6 §) och som hos åklagare,

¹ Lydelsen före den 1 juli 2022.

Polismyndigheten eller annan myndighet sanningslöst tillvitar någon annan en brottslig gärning, påstår besvärande omständighet eller förnekar friande eller mildrande omständighet, dömas för falsk tillvitelse förutsatt att myndigheten ska ta upp anmälan i sådan sak. Straffskalan är fängelse i högst två år.

11. Paragrafen har numera en annan språklig utformning, bl.a. är brottsbeteckningen ändrad till falsk beskyllning och det finns en särskild straffskala för grovt brott. När det gäller rekvisitetet om att påstå besvärande omständighet innebär den nya lydelsen dock inte någon förändring i sak.

12. Bestämmelsen om falsk tillvitelse är utformad för att uppnå en balans mellan flera olika intressen. Straffregleringen ska säkerställa att myndigheterna inte vilseleds och att enskilda inte blir felaktigt beskyllda för brott. Det har samtidigt ansetts viktigt att den som har kännedom om ett brott inte avskräcks från att begära myndigheternas hjälp mot brottslingen eller från att lämna upplysningar som kan leda till att brottet utreds och lagförs (se SOU 1944:69 s. 334 f.).

13. Att tillvita någon annan en brottslig gärning är detsamma som att direkt påstå att någon annan har gjort sig skyldig till ett brott. Att påstå besvärande omständighet innebär i stället att man endast indirekt låter någon annan framstå som skyldig. Skälet till att även sådana indirekta beskyllningar omfattas av straffansvar är att de har ansetts kunna vara lika besvärande som en direkt beskyllning. Även ett förnekande av en friande eller mildrande omständighet omfattas av straffansvar medan ett rent förtigande av en sådan omständighet faller utanför det straffbara området. (Se SOU 1944:69 s. 335 ff.)

14. En besvärande omständighet är en uppgift som antyder eller talar för att en annan person har gjort sig skyldig till en brottslig gärning eller för att personen har gjort sig skyldig till ett allvarligare brott än vad som varit fallet.

Det har exempelvis ansetts vara ett påstående om en besvärande omständighet att som misstänkt för ett brott uppge en annan persons identitet för polisen även när gärningen förnekas. Det handlandet har ansetts innefatta en beskyllning om att de faktiska omständigheter som var besvärande för den misstänkte i stället belastade den andra personen. (Se ”Häktad i annans namn” NJA 1994 s. 518.)

15. Oavsett om det är fråga om ett direkt tillvitande eller ett påstående om en besvärande omständighet, krävs att uppgiften är osann och att den är av beskaffenhet att peka ut någon annan för ett brott eller ett svårare brott än denne gjort sig skyldig till. Åklagaren måste bevisa att det är fråga om en osann uppgift. (Se SOU 1944:69 s. 335.)

16. Något krav på att den som tillvitelsen riktas mot är oskyldig uppställs inte. Också den som i själva verket är skyldig skyddas således mot att någon osant påstår besvärande omständighet mot honom eller henne eller förnekar mildrande omständighet. Det krävs inte heller att det uppstår någon fara för att myndigheten vilseleds genom det sanningslösa påståendet eller att myndigheten vidtar någon åtgärd med anledning av uppgiften. Även en uppgift vars sanningslöshet är uppenbar omfattas av lagrummet. (Se SOU 1944:69 s. 338.)

Närmare om rekvisitet ”påstå besvärande omständighet”

17. Den som, under de förutsättningar som anges i straffbestämmelsen, påstår besvärande omständighet döms för falsk tillvitelse eller med modernt språkbruk falsk beskyllning, som också är den nya brottsbeteckningen. Redan lagtextens utformning talar för att det inte är fråga om ett straffansvar för alla typer av osanna uppgifter; det ska vara fråga om uppgifter som utgör en beskyllning. Motivuttalandena avseende bestämmelsen talar för samma slutsats (se p. 13 och 15).

18. En jämförelse kan göras med straffbestämmelsen om mened (se 15 kap. 1 § brottsbalken). Enligt den straffbeläggs att under ed lämna osanna uppgifter eller förtiga sanningen, oavsett om det finns en direkt koppling till gärningen eller inte. Det finns vissa undantag från det straffbara området, varav huvudfallet är då utsagan bedöms sakna betydelse för saken (se 15 kap. 4 §). Även med beaktande av det undantaget är det fråga om ett omfattande straffansvar för osanna uppgifter om dessa lämnas under ed i domstol.

19. Det är tydligt både av lagtexten och förarbetsuttalandena att straffbestämmelsen om falsk tillvitelse är avsedd att ha ett betydligt snävare tillämpningsområde än bestämmelsen om mened. Vid tolkningen av bestämmelsen om falsk tillvitelse är det också viktigt att beakta balansen mellan de olika intressen som berörs av paragrafen (se p. 12).

20. Det sagda innebär att om en person som säger sig ha blivit utsatt för ett brott har lämnat vissa uppgifter som visar sig vara felaktiga, men den direkta beskyllning som personen har gjort om brott inte påstås eller bevisas vara osann, är utrymmet begränsat för att anse att de felaktiga uppgifterna är besvärande. I dessa fall är det som utgångspunkt det direkta påståendet om brott som utgör själva beskyllningen.

21. För att en felaktig uppgift i en sådan situation ska anses vara besvärande, måste uppgiften ta sikte på själva gärningen och medföra att den har framstått som allvarligare än den skulle ha gjort om den osanna uppgiften inte hade lämnats. Så är fallet om den osanna uppgiften skulle ha medfört att gärningen hade rubricerats som ett grövre brott eller att gärningens straffvärde hade påverkats i höjande riktning.

22. Om de felaktiga uppgifterna i stället är sådana att de stärker bevisläget för den direkta beskyllningen men inte i sig utgör en beskyllning om brott eller

ett påstående om brottets allvar kan lämnandet av uppgifterna däremot inte anses straffbart som falsk tillvitelse. En annan tolkning skulle innebära att det straffbara området utsträcks på ett svåröverskådligt sätt som är mindre förenligt med lagtextens utformning och som inte överensstämmer med avsikterna med bestämmelsen.

Bedömningen i detta fall

23. Det är utrett i målet att TL till polisen i två polisförhör har lämnat felaktiga uppgifter om platsen för den uppgivna våldtäkten, om vilka som närvarade i samma lägenhet och om att hon berättat för väninnorna om våldtäkten på morgonen efter händelsen. Till följd av den polisanmälan som gjordes anhölls CÅ och hölls frihetsberövad ett drygt dygn.

24. Någon månad därefter tog TL initiativ till ett tredje polisförhör, i vilket hon berättade att de uppgifter som hon lämnat om platsen för gärningen och att hennes väninnor funnits i närheten var felaktiga. Åklagaren lade kort därefter ned förundersökningen med motiveringen att det inte gick att bevisa de objektiva förutsättningarna för att förfarandet skulle vara brottsligt.

25. TL har i förhöret vid tingsrätten uppgett att hon i polisförhören inte ville berätta att hon hade sovit över hos CÅ, eftersom hon hade sagt till sin mamma att hon skulle sova över hos en av väninnorna och inte ville få skäll av sina föräldrar för att det inte blev så. Hon har vidhållit de uppgifter som hon i övrigt har lämnat i polisförhören om att hon blivit våldtagen. CÅ har uppgett att det under natten förekom ett frivilligt samlag.

26. Gärningsbeskrivningen kan i detta fall inte anses innefatta ett påstående om att TL felaktigt har uppgett att hon blivit våldtagen, något som inte heller är bevisat i målet. Den direkta beskyllning om brott som hon har gjort har

således varken påståtts eller bevisats vara osann. Utrymmet för att anse att de felaktiga uppgifterna är besvärande för CÅ är därför begränsat (se p. 20).

27. De felaktiga uppgifter som hon lämnat om platsen för den påstådda gärningen och att hennes väninnor skulle ha funnits i närheten har varken påverkat den påstådda gärningens rubricering eller straffvärde. De osanna uppgifterna fick således inte gärningen att framstå som allvarligare (se p. 21) och uppgifterna kan därför inte anses vara besvärande för CÅ i den mening som avses i 15 kap. 7 § brottsbalken. Den omständigheten att de felaktiga uppgifterna kan ha påverkat bevisvärdet av TLs uppgifter om den påstådda brottsliga gärningen förändrar inte bedömningen (se p. 22). Då TL inte heller genom de lämnade uppgifterna kan anses ha förnekat en friande eller mildrande omständighet ska hon frikännas.

28. Vid denna bedömning ska skadeståndsyrkandet lämnas utan bifall.

I avgörandet har deltagit justitieråden Johnny Herre, Svante O. Johansson, Malin Bonthron (referent), Cecilia Renfors och Jonas Malmberg
Föredragande har varit justitiesekreteraren Fredrik Lökvist